

☆ عمارہ صائمہ
☆ ☆ ڈاکٹر ظہیر حسن وٹو

پنجابی سماج وچ سوانی دی تھاں

Women and our Society

Abstract:

Women are the integral part of the society. Phenomenal changes have taken place across the world in recent years but the status and fate of women has not changed much. In our country. Their situation has become much worse. Almost 70 years after independence. 80 percent of Pakistan women are still subjected to domestic violence. This discrimination and violence against women and girls deeply rooted in the soil of our societies. “No nation can rise to the height of glory unless your women are side by side with you. Use ancient customs. Thou women are the backbone of families and communities. In this article I wanted to point out some social norms. Which are set for only women under patriarchy system.

Keywords: women being human, integral, Phenomenal changes, Fate of women, violence, Patriarchy system.

کلچر، سماج، ریت روایت، رہن سہن، رکھ رکھاؤ، رواج ایہہ وکھو دکھ ناواں نال حیاتی دے اصول نہیں تے اصل وچ اکو امی نہیں۔ ساڈا معاشرہ جیہناں اصولاں تے کھلوتا اے اوہنوں کلچر کہندے نہیں۔ معاشرہ یا Society نوں سمجھن لئی Sociology دے عنوان: معاشرہ یا سماج کلچر یا ثقافت دے قانوناں نوں سمجھن ہوندی اے۔
معاشرہ یعنی سماج جیہناں سماجی اصولاں تے حیاتی قائم کردا اے اوہنوں کلچر یا ثقافت

آکھیا جاندا اے۔ کلچر، سماج دی تعریف ڈاکٹر سعید عبداللہ انج لکھدے نیں:
 ”دراصل یہ لفظ Cultivation (کاشت) کے معنوں سے ہوتا ہوا تربیت
 اور نشوونما اور ترقی کے منظم عمل تک پہنچا اور یہ ترقی و تربیت صرف انسان تک
 محدود نہیں بلکہ دیگر اشیاء مثلاً نباتات اور حیوانات بھی اس میں شامل
 ہیں۔“ (1)

انج جیویں کلچر لفظ دا تعلق مغرب نال اے تے اوتھے ای ایس دی ورتوں ہوندى
 ہوئے گی پر Society تے Sociology انسانی دماغ اوہدے دل، ذوق تے فکر دی تربیت
 تے تہذیب دا ناں سماج یا کلچر اے۔ لفظ دا خمیر، کتھوں وی اٹھیا ہوئے پر دنیا دے ہر کونے وچ
 اک سماج دی وسوں ہوندى اے۔ تہذیب تے تہذیب یافتہ دا تعلق تعلیم تے پڑھے لکھے انسان
 نال ہون لگ گیا۔ ہولی ہولی خوش مذاجی چنگا و بیہوار تے اخلاق روزی کماون دے گروى تعلیم نال
 جوڑ دتے گئے۔ ایہی اصول سماج وچ کلچر دے طور تے جانے جاون لگ گئے۔ کسے وی سماج وچ
 فرد دا کردار سماجی نفسیات نوں سمجھے بنا اپنی ہوند ثابت نہیں کر سکدا۔ سماجی نفسیات دا اک اہم
 موضوع سماج وچ موجود دو جنساں جیہناں نوں مرد تے عورت دے کردار نال جانیا جاندا اے
 انسان اے۔ سماج وچ ہر ساہ لہندے جی دے حقاں نوں تسلیم کردیاں پر امن معاشرہ اُسار یا
 جاندا اے۔ صدیاں توں موجود نظام وچ عورت دا کردار برابری دے حق نہیں رکھدا۔

عورت دا معاشرتی کردار انج دا اہم سوال اے۔ عورت نوں گھرداری تیک محدود ہو کے
 گھرتے خاندان وچ رہ کے کوئی ثانوی کردار ادا کرنا چاہیدا اے یا گھروں نکل کے سماج وچ اپنا
 حصہ پاونا چاہیدا اے؟ ایس سوال نوں ماضی یا اجو کے دور دے حوالے نال پرکھن دی کوشش
 کریے تے نتیجہ ہر دور وچ عورت دے اختیار گھٹ ای رہے نیں۔ گھر وچ یا گھروں باہر عورت
 دے وجود دی اہمیت نہ کدی سی تے نہ انج تیک ہے۔ اک لمبی مدت بعد جد زانیاں گھروں نکل
 کے سماج وچ اجوکی تہذیب پاروں حیاتی وچ سانجھ پاون لگیاں تے گھرتے باہر دوہاں پاسیاں
 دیاں ذمہ داریاں اوہدے گل پے گئیاں۔ انج زانیاں لئی پہلے توں وی ودھ مسئلے پیدا ہو گئے
 جیہڑیاں زانیاں گھروں نکل کے روزی روٹی دا آہر کردیاں نیں اوہ مرد وانگ چلھے چو کے نوں
 آزاد کدی وی نہیں ہو سکدیاں۔ اوہ گھروں باہر کم کرن باجوں وی زانیاں مرد وانگ آزادی نال
 سماج وچ گھم پھر نہیں سکدی۔ ایہدا مطلب ایہہ اے کہ انج دی عورت مرد دا کردار ادا تے کر رہی
 اے پر اوہ صدیاں توں جیہڑیاں ذمہ داریاں نال نتھی ہوئی اے اوہ وی پوریاں کرنا اوہدی ذمہ

داری نہیں تے جے اوہ اپنے حق لئی آواز چکن تے آپ ہداری اکھواندیاں نیں۔ اپنے حق لئی بولنا یا کوئی فیصلہ لینا اک زنائی لئی منع اے۔

عورت دے حق لئی سوچن والے ناری وادی یا Feminist اکھواندے نیں تے ناری وادونوں سماج وچ اک ہتہکار تحریک دے طور تے جانیا جاندا اے۔ مذہب ہوئے یا سماجی قانون عورت دی ذات دی حد محدود ای رہے گی۔ سماجی سہا وچ زنائی دا وجود کدی قابل قدر نہیں رہیا تے جے کدی عورت اپنی ہمت نال تے اپنی ہوند تیک اپڑ وی جائے اوہدی ذات نوں انسان کدی نہیں سمجھیا گیا نہ اوہ کدی تھک سکدی اے نہ اوہنوں غصہ کرن دا حق اے نہ ظلم تے سی کرن دی اجازت اے جد کہ مرد سماج دا مضبوط فرد ہون دے باوجود گھر داری ولوں عورت دا محتاج ای رہے گا۔ اوہ کدی وی آپ پانی پین یا روٹی پکا کے کھاوون وچ فخر محسوس نہیں کرے گا۔ اوہ ہر دور وچ گھروں باہر دیاں ذمہ داریاں نبھاندا آ رہیا اے جیہڑیاں کہ وقت دے نال نال سوکھیاں توں ہور سوکھیاں ہوندیاں جا رہیاں نیں پر زنائی لئی خاص کر گھریلو زنائی لئی اوہدیاں ذمہ داریاں چوڑی گھنٹیاں دیاں نیں۔ سماج دے بنائے ہوئے قانون دے تحت عورت دی حد چار دیواری تیک اے۔ مولانا مودودی اپنی کتاب ”پردہ“ وچ عورت دیاں حداں بارے لکھدے نیں:

”مرد وزن کے احکامات میں بھی فرق ہے۔ ایسا کوئی حکم نہیں دیا گیا جس میں گھر سے باہر جانا پڑے اس کو گھر کی ملکہ بنایا گیا ہے۔ کسب مال کی ذمہ داری اس کے شوہر پر ہے اور اس مال سے گھر کا انتظام کرنا اس کا کام ہے۔ اسی طرح عورت محرم کے بغیر اکیلی سفر نہیں کر سکتی۔ یہاں تک کہ حج پر بھی نہیں جاسکتی۔ جماعت کی نماز اس پر واجب نہیں ہے۔ جمعہ اس پر فرض نہیں ہے، جہاد اس پر فرض نہیں۔ مولانا مودودی نفوس کے موجود ہے۔“ (2)

لگدا اے مولانا مودودی حضرت خدیجہؓ بارے نہیں جاندے سن کیوں جے اوہ اک کاروباری خاتون سن۔ ایٹھوں تیک کہ ساڈے پیارے نبیؐ اوہناں کول ملازمت کردے سن۔ مولانا ایہہ کنج آکھ سکدے نیں کہ کسب مال دی ذمہ داری صرف مرداں تے اے۔ ساڈے پیارے نبیؐ اپنے ای نہیں سگول لوکاں دے گھراں دے کم وی کر دیندے سن جیہدی مثال اوہ بڈھی زنائی اے جیہڑی روز رسول اللہؐ تے کوڑا سُدی سی تے جدوں بیمار ہوئی آپؐ اوہدا گھر صاف کردے اوہدا گھڑا بھر کے رکھدے تے اوہدے لئی کھانا وی پکا وندے سن۔

مولانا دے آکھن موجب عورتاں نوں جین دا کوئی حق نہیں۔ مرد دنیا وچ عین فطری حیاتی لنگھا وندا اے تے عورتاں مرد دی دسی ہوئی حیاتی جین دیاں پابند نہیں۔ نہیں تے سماج زنانی نوں باکردار عورت دی حیثیت نال تسلیم نہیں کرے گا۔ ایہہ طے کر لیا گیا اے کہ زنانی دا اصل مقام گھر اے۔ اوہ تعلیم تے تکنیک دے میدان وچ آئے گی تے سماجی تے مذہبی قانون دی خلاف ورزی کرے گی۔ زنانی سماج وچ ساٹھا کردار ادا کرے گی تے اپنی نسوانیت گوا دیوے گی تے بے معاشی نظام دا حصہ بن دی کوشش کرے گی تے خانگی نظام دے نال نال سماجی نظام وی تباہ تے برباد کر دیوے گی۔

عورت دی ایس محدود حیاتی نوں ہمیش حسین بنا کے پیش کیتا جاندا اے۔ گھر دی حیاتی خوبیاں بیان کردیاں گھروں باہر ہون دے نقصان گنوائے جان دے میں تے دسیا جاندا اے کہ باہر نکلنا اوہدے لئی کتنا اذیت ناک ہو سکدا اے تے ایہہ وی دسیا جاندا اے کہ جے اوہ گھروں باہر نکلے گی تے سماج وچ برائیاں پیدا ہون گیاں۔ ایتھوں تیک کہ جے زنانی لوڑ نال وی گھروں نکلے تاں ایہدا مطلب اے کہ اوہنے مرداں نوں بد نظری تے اکسایا اے تے جے زنانی مرداں دے شانہ بشانہ کم کرن لگ جائے تے گھر دا نظام وگڑ جائے گا۔ کیوں جے تنخواہ توں پنا کم کرن والا بنا بھاڑے توں کما جے باشعور ہو گیا تے دھوبی، باورچی، صفائی والی ماسی، چوکیدار، اکاؤنٹنٹ، آیا تے دل پرچاؤن لئی دکھو دکھ نوکر تے نوکرانیاں دی لوڑ پے سکدی اے۔ ایس جتھوں تیک ہو سکدا اے عورتاں نوں تعلیم توں وانجھا رکھو۔

ایہدے وچ شک نہیں کہ گھر داری لئی کسے دی پورا وقت ضروری رہندی اے۔ پر ایہہ پورا وقت صرف عورت ای خرچ کرے گی۔ ایہہ اک سماجی دھونس توں اڈ کجھ نہیں۔ ملکی ترقی لئی ملک دی ادھی آبادی نوں بے کار بنا دینا کوئی عقلمندی نہیں۔ عورت دا استحصال اج وی ساڈے سماج وچ موجود اے۔ مولانا مودودی عورت دے سماجی کردار بارے فرماندے نہیں:

”مرد کے دائرہ عمل میں آ کر عورتیں کبھی مردوں کے مقابلے میں کامیاب نہیں ہو سکتیں۔ اس لیے کہ وہ ان کاموں کے لیے بنائی ہی نہیں گئی ہیں۔ ان کاموں کے لیے جن اخلاقی و دینی اوصاف کی ضرورت ہے۔ وہ دراصل مرد میں پیدا کیے گئے ہیں۔ عورت مصنوعی طور پر مرد بن کر کچھ تھوڑا بہت ان اوصاف کو اپنے اندر ابھارنے کی کوشش کرے بھی تو اس کا دہرا نقصان خود اس کو بھی ہوتا ہے اور معاشرے کو بھی اس کا اپنا نقصان یہ ہے کہ وہ

پوری عورت رہتی ہے نہ پوری مرد بن سکتی ہے اور اپنے اصل دائرہ عمل میں جس کے لیے وہ فطرتاً پیدا کی گئی ہے ناکام رہ جاتی ہے۔ معاشرے اور ریاست کا نقصان یہ ہے کہ وہ اہل کارکنوں کے بجائے نااہل کارکنوں سے کام لیتا ہے اور عورت کی آدھی زنانہ اور آدھی مردانہ خصوصیات سیاست اور معیشت کو خراب کر کے رکھ دیتی ہیں۔ (3)

یعنی آج جیہڑیاں ہزاراں عورتاں ڈاکٹر، انجینئر تے استانیان دی شکل وچ سماج وچ فعال کردار ادا کر رہیاں نیں اوہ معاشرے دا نظام تباہ کر رہیاں نیں تے اپنی تعلیمی قابلیت دے باوجود نااہل نیں تے اہل مرداں دا حق کھا رہیاں نیں۔ ویلے نال دنیا دی ہر شے نے ترقی کیتی اے تے ایس بدلاناں ہر تھاویں منیا گیا اے مرد تے حیاتی دی نس بچ وچ ہر تھاویں دکھالی دیندا اے پر زنانی ایس تبدیلی نوں آسانی نال نہیں اپنا سکدی فیہر بھاویں تبدیلی تعلیم، سوچ یا لباس وی ہووے۔ مولانا مودودی دی سوچ مبالغے تے مبنی اے۔ یعنی جے اک زنانی کسے بس وچ کنڈیکٹر دا کم کرے گی تے ٹکٹ غلط تھاں دی کٹ دیوے گی۔ جے ٹائپ رائٹر تے ٹائپ کرے گی تے غلط ٹائپ کرے گی۔ ساڈا سماج سمجھدا اے کہ جدوں عورت گھروں کم کرن نکلے گی تے کما کے لیاوے گی فیہر اوہ عورت نہیں رہوے گی۔ اوہ نسوانی کماں توں ہتھ چک لوے گی یعنی مفتے دا نوکر ہتھوں نکل جاوے گا۔ اوہ دے وچوں مرد دی خدمت گزاری، بچیاں دی تربیت دی ذمہ داری نکل جاوے گی جیویں اللہ نے مرد دے ساتھی دی تخلیق دی تھاویں مرد لئی غلام دی تخلیق کیتی ہوئے۔

عورت مرداں وانگ وال کیوں نہیں کٹوا سکدی جے زنانی مرداں وانگ سرکھنڈا کے گرمی دے موسم وچ سرتوں اک دا بگولہ لاه سٹے تے تپدی گرمی وچ چادر دا تنبو اوس دی مجبوری نہ ہوئے تاں اوہ مرداں وانگ سکھ دا ساہ لے سکدی اے۔ انج کرن نال کسے دی تک وڈنے دا ڈر نہ ہوئے تے عورت وی مرداں وانگ جی سکدی اے۔ ایہناں دقیانوسی رواجوں (دقیانوس اصحاب کہف دے ویلے دا اک بادشاہ سی) نے مرداں لئی کوئی حد طے نہیں کیتی جد کہ ایہہ رواج صرف زنانی لئی بنے نیں۔

الحلال الحرام فی السلام وچ یوسف القرض وی ترجمہ کردیاں شمس پیرزادہ عورتاں دیاں حداں بارے انج لکھدے نیں:

”مرد گھر کا سردار اور خاندان کا سرپرست ہے۔ اسی بناء پر اس کی تخلیق اسی

طرز پر ہوئی اور اس کے اندر اس کی استعداد پائی جاتی ہے اور کارگر حیات میں اس کی حیثیت بھی یہی کچھ ہے۔ نیز وہ مہر اور نان نفقہ کا ذمہ دار ہے۔ لہذا عورت کے لیے جائز نہیں کہ اس کی اطاعت سے خروج اختیار کرے اور اس سے سرکشی کرے۔ اگر یہ تدبیر بھی کارگر نہ ہو تو پھر وہ اس پر ہاتھ اٹھا سکتا ہے۔ لیکن اسی صورت میں اذیت دہ حد تک زد و کوب کرنے اور چہرے پر مانے سے اجتناب کرنا چاہیے۔ بعض عورتوں کے لیے بعض حالات میں یہی علاج کارگر ہوتا ہے۔“ (4)

ظلم تے جبر دے بے شمار روپ نیں۔ دھرو دے نت نویں ہتھکنڈے ایجاد ہو چکے نیں۔ اسیں جبر دھرو تے زیادتی نال آئے دن نبر دے رہندے ہاں۔ پتا نہیں کنے مکروہ رویے ساڈیاں اکھاں ساہمنے وا پرے نیں تے کنے لگے رہ جانڈے نیں۔ زنانی نال ہون والے مندے سلوک دیاں روایتاں صدیاں توں پرچلت نیں۔ عورت دی غلامی تے تابعداری نوں رومانوی قصے کہانیاں نے ہور وی سنگین بنا دتا اے۔ ماضی وچ زنانی دی ذات نال جڑے مسئلے تے انسانی حق کوئی اہمیت نہیں سن رکھدے۔ جوں جوں ویلا بدلدا گیا توں زنانی دی آواز اُچی ہوندی گئی۔

زنانی دی شعوری اہمیت تے ناری وادی پیچان نویں تنقیدی نظریاں کارن اے۔ مرد دی اُتھل نے زنانی نوں جبری نظر نال تکیا۔ اوہدی حیاتی تے نفسیات اپنے ذاتی مفروضیاں دی مہمہ تے پرکھیا۔ اوہدے ایہی نظریات سماج تے ثقافت وچ جانے جانڈے نیں۔ زنانی نوں انسان نے انسانی خوبیاں دی مہمہ تے ویکھن دی تھاویں اوہنوں مرد دی سوچ تے ہو اس دے مطابق ویکھیا تے ورتیا۔ جیویں زنانی جذباتی اے، فسادی اے، کم عقل اے، کمزور اے، شر اے، مادیت پرست اے، مرد دادل پرچاون لئی اک کھڈونا اے۔

دو جے پاسے مرد طاقتور، ذہین، بہادر، عقلمند، رومانیت دا کرتا دھرتا اے۔ مرد دی ایسے سوچ تے زنانی نوں اپنے حق لئی سوچن تے مجبور کیتا تے ارج ناری واد تحریک ساہمنے آئی۔ سعادت حسن منٹو دا عورت بارے نظریہ ایچ اے:

”تم عورت عورت پکارتے ہو، عورت ہے کہاں؟ مجھے تو اپنی زندگی میں صرف ایک عورت نظر آئی جو میری ماں تھی۔ مستورات البتہ دیکھی ہیں۔ (5)

زنانی دا سماجی کردار اجو کے دور دا نتر واں سوال اے جیہنوں نویں سماجی حیاتی دے

نظام وچ پرانی حیاتی دے اصولاں مگروں پرکھیا جاندا اے۔ سوچیا جا رہیا اے کہ آیا زنانی نوں چار دیواری وچ رہ کے گھر داری تیک محدود رہنا چاہیدا اے یاں باہر نکل کے سماجی نس بھج وچ سانجھ پانی چاہیدی اے۔ ایس توں اڈ ایہہ وی کہ زنانیاں گھروں باہر معاشی فکر لئی دوڑ بھج دا شکار نیں۔ اوہناں لئی مرداں وانگ گھر داری توں آزادی کیوں میسر نہیں؟ زنانیاں لئی سوچن والیاں نوں جدیدیت دے چاہیوان تے معاشرتی نظام دے ویری دے طور تے جانیا جاندا اے۔ سماجی نظام ہوئے یاں مذہبی دائرہ تہذیبیاں زنانی دے کردار نوں محدود ای رکھیاں نیں۔ ایڈوں پہلاں زنانی دا سماجی زندگی وچ کوئی کردار نہیں سی۔ ہُن اک لمبی مدت دی نس بھج توں بعد سوانیاں نے سماج وچ کوئی مقام بنا لیا اے پر ہن اوہدے تے گھرتے باہر دوواں پاسیاں دیاں ذمہ داریاں دا بوجھ پے گیا اے۔ جد کہ نویں دور تے قدیم زمانے دوواں وچ مرد یکطرفہ ذمہ داریاں نبھواندا آ رہیا اے۔ دنیا دے سارے مذہباں وانگ اسلام وچ وی زنانی دیاں حدوں محدود ای نیں۔ مسلمان مفکراں دے نال وٹاں سیاسی پارٹیاں نے وی زنانی دیاں حدوں نوں گھر دی چار دیواری تیک محدود رکھن دی تاکید کیتی اے جیہدی مثال جنرل ضیاء الحق دا دور حکومت اے۔ ایہدا مطلب اے کہ جیہناں زنانیاں دا کوئی پیو، بھرایاں شوہر نہیں اوہناں نوں زندہ رہن دا کوئی حق نہیں۔

مرد دنیا وچ عین فطری حیاتی لنگھاندا اے جد کہ عورت مرد دی دسی ہوئی حیاتی دی پابند اے۔ جے کر زنانی اپنی مرضی دی حیاتی گزارنا چاہوے گی اوہ باکر دار نہیں منی جاوے گی جے اوہ تعلیم تے تکنیک دے میدان وچ آئی تاں سماج تے مذہب دونوں قانوناں دی مجرم منی جائے گی۔

عورت جے معاشی نظام دا حصہ بنی تاں خانگی نظام دے نال نال سماجی نظام وی تباہ ہو جائے گا۔ عورت دی محدود حیاتی نوں سوہنا تے سؤلہ بنا کے دسیا گیا اے۔ گھر دے اندر رہن دیاں خوبیاں تے اہمیت تے وچاردتے جاندا اے نیں۔ جے اوہ گھروں باہر نکلے گی تے اوہدے لئی مصیبتاں دا کارن ہو سکدا اے۔ سماج وچ برائی دے پھلا دا کارن وی اوہدا گھروں باہر نکلنا ہو سکدا اے۔ جے اوہ ضروری کم لئی وی گھروں نکلدی اے تاں اوہنے مرداں نوں بری نظر نال تکن دی آپ دعوت دتی اے۔

Mary wall stone Graft پہلی مشہور لکھاری نیں جیہناں مرد تے عورت دے برابری دے حقاں تے گل کردیاں پدرا شاہی نظام نوں غیر فطری دسیدا ہاں اپنی مشہور لکھت A

Sheilar Rbatahm uindicatoin of rights of women لکھی۔ ایہدے توں بعد
 دی کتاب Hidden from History ساہمنے آئی۔ شیلار نے مرداں دے جبرنوں انجھک ہو
 کے لکھیا۔ ایہدوں بعد Elen Moers دی کتاب Lilerary Women فیر جیکولس دی
 Wonem writing and writing about women جولیا کراسٹیوا دی Gyno
 Criticism ورگیاں عورتاں دے حقاں بارے کتاباں ساہمنے آئیاں۔

سوانی اج وی دوہے درہے دی شہری گردانی جاندی اے۔ ایسے وجہ توں عورت نوں
 سماج وچ مرد دے شانہ بشانہ کم کرن لگیاں سماجی دھڑ ودا ساہمنہ کرنا پیندا اے۔ اج وی زنانیاں
 نوں بچہ لگیاں زچگی دے دوران گھر دے کم کار کردیاں یاں گھروں باہر کم کردیاں اوکڑاں
 نال واپرنا پیندا اے۔ اصل وچ سماج نوں سوانی دے حقاں بارے واقفی اونہیں۔
 حق اپنے لفظی معنی دے لحاظ نال بڑی وسعت رکھدا اے۔ مجھ لفقہ الفقہا وچ حق دی
 تعریف اج لکھی اے:

الحق جمع حقوق ضد الباطل الثابت الذي لا يجوز انكاره
 ”حق جمع حقوق سے مراد ہے صحیح باطل کا متضاد۔ ایسی ثابت چیز جس کا انکار
 جائز نہ ہو۔“ (6)

عورتاں دے حقاں دی حفاظت سماج کیہ کرے گا جد آپ عورت نوں اپنے حق دی
 آگاہی نہیں۔ اوہناں آپ کدے سماج وچ اپنے وجود دی ہوند نوں منن یا ثابت کرن دی لوڑ
 محسوس نہیں کیتی۔ کشور ناہید اپنی کتاب ”عورت زبانِ خلق سے زبان مال تک“ وچ ایس بارے
 انج لکھدیاں نیں:

”عورتوں نے ایک طبقے کی حیثیت سے کبھی اپنے آپ کو مردوں کا مخالف
 نہیں مانا اس لیے مرد کی طرح عورتوں کی کوئی برادری نہیں بن سکی۔ ان کا
 رشتہ صرف اپنے بچوں کے ساتھ ہی رہا۔“ (7)

زاری احساساں دی میہہ وچ اپنی پہچان دی منگ کردی اے۔ زنانیاں دے حقاں لئی
 وکھو وکھ ناری واداں نے تحریکاں چلایاں، جلسے جلوس کڈھے، عورتاں نے پولیس والیاں تے
 فوجیاں کولوں ماراں کھاہدیاں، جیل دیاں سختیاں دے نال نال سماج وچ بدچلن وجود دے طعنے
 کھاہدے تاں کتے جا کے اج گنتی دیاں پڑھیاں لکھیاں زنانیاں اپنے حقاں بارے تھوڑا بہت
 جان پائیاں نیں۔

زابدہ حنا اپنی کتاب ”عورت زندگی کا زندان“ وچ عورت دی سماجی حیثیت تے اک شعر لکھدیاں نیں:

”کہا چمن کہ ہم سے اسیروں کو منع ہے
چاک قفس سے باغ کی دیوار دیکھنا“ (8)

شوہر بد مزاج، بد کردار تے بد صورت وی ہووے تاں وی اوس دی خدمت تے احترام بیوی تے فرض اے کیوں جے اوہ اوہدا مجازی خدا اے۔ سوانی اپنا ور لہسن یا ساتھی دے چناؤ دی آزادی تے دور انکار یا اقرارِ داحق وی نہیں رکھدی۔ پروفیسر کشن سنگھ دی کتاب ”آزاد عورت The liberated Women“ دا ترجمہ کردیاں مقصود ثاقب ڈاکٹر ایچ ایس سوہتی دا حوالہ لکھدے نیں:

”سوال عورت دی آزادی دا نہیں، آزاد عورت دا اے۔“ (9)

معاشی لحاظ مرد دی محتاج زبانی سماجی لحاظ نال نکو کار سوانی دا درجہ رکھدی اے۔ گھروں باہر مرداں دے موڈھے نال موڈھا جوڑ کے کم کرن والیاں زباناں آبو، آزاد، چتر، فنکار، چلیتر، تیز طرار، بازارو اکھواندیاں نیں۔ گو رویل سنگھ پنوں ”آزاد عورت“ دے مڈھلے بول لکھدیاں لکھدے نیں:

”سو عورت دی آزادی ایس گل وچ سمجھ لئی گئی کہ ایہہ کم تے لگے۔ کم تے لگی
عورت جیویں کہ اپنے پیراں اتے اے۔ ایس لئی ایہہ آزاد عورت ہو
گئی۔“ (10)

مرد ہوئے یاں عورت اوہدی قدر اوہدی قیمت اوہدے پلے بچھے نوٹ ای ہوندے نیں۔ پیسہ مرد تے عورت دوواں نوں سماج وچ مقام دواسکدا اے جیویں جیویں دولت دی جوکھوں ودھدی بندیاں دی قیمت گھٹ گئی اسیں مادیت پرست ہو گئے جیہڑی سوانی دا پلہ بھاری ہوئے گا اوہدا سماج وچ رتبہ اُچا تے جیون سوکھا ہوئے گا۔ ماڑی زبانی بنا بوہے دے گھر وانگوں چرستہ بن کے رہ جاندی اے۔ قدیم زمانے وچ عورت تاں ہی مرد تے حکمران رہی اے کیوں جے اوہ مالی طور تے مرد توں مضبوط سی۔ کشور ناہید اپنی کتاب ”عورت زبانِ خلق سے زبانِ حال تک“ ایس بارے ائج لکھدیاں نیں:

”دس ہزار سال پہلے کے آثار قدیمہ سے بھی پتا چلتا ہے کہ دیویوں کی پوجا
کرنے والے معاشرے کے لوگ مساوی حقوق پر مکمل ہم آہنگی سے رہا

کرتے تھے اور خوشحال بھی تھے۔“ (11)

ایہہ اوہ عورتاں سن جیہناں دی معاشی حالت مرداں دے برابر یاں اوہناں توں وادھو رہی ہوئے گی۔ جد مرد نے شکار کر کے لیا ونا، کھیتاں وچ ہل چلا کے کما ونا، درخت وڈھن دا سخت کم شروع کیتا تے دیوی دیوتاواں دے دور نے دھنی ترقی کیتی تے کم کار دی ونڈ نے معاشیات دے نظام وچ مردنوں اگے تے زنانی نوں پچھاں کردتے۔ انج زنانی دی معاشی حالت بدل گئی۔

سوانی ایس جہان وچ نازک تے لطیف ترین مخلوق بن گئی پر ایس جنسی مخلوق نوں سب توں ودھ ظلم تے زیادتی دا نشانہ بنایا جاندا اے۔ تاریخ انسانی عورت دے لہو نال داغی ہوئی اے۔ مرد تے عورت بھویں اک دوجے لئی لازم تے ملزوم نہیں پر ایہہ سوچنا اوکھا اے کہ مرد نے زنانی نوں ساچھی حیثیت نال تسلیم نہیں کیتا۔ بھویں اک دوجے توں بنا مکمل نہیں ہوندے پر مرد صدیاں توں سوانی دے وجود دا مالک بن کے رہیا اے۔ آپ زنانی وی دن رات ایس خیال وچ رُجھی رہندی اے کہ اوہ مرد دا دل کیویں پر چھوے۔ ایس کر کے اوہ بناؤ سنگار وچ رُجھی رہندی اے۔ نال و نال اوہ ایہہ وی سوچدی اے کہ اوہ دے سنگار نے مردی نفسیات تے کیہ اثر پایا اے۔ مرد توں فرمائشاں کردیاں اپنیاں لوڑاں نوں مرد دی دین تے نہ بھئے رکھدی اے۔ انج دیاں عورتاں نوں ہاری ہوئی عورت نیا جاندا اے۔ زاہدہ حنا لکھدیاں نیں:

”ہاری ہوئی عورتیں زندگی کرنے کی اذیت سے گزرتی تھیں۔“ (12)

مرد تے عورت دے آپسی سماجی تعلق توں انکار نہیں کیتا جاسکدا۔ ایہدے وچ کوئی شک نہیں کہ مرد وی اپنی من چاہی عورت لئی دن رات جتن کردا اے۔ اوہدے اعصاب تے عورت ہر وقت سوار رہندی اے۔ عورت دی جنی وی اہمیت ہوئے اوہ مرد دے ہتھوں جنسی استحصال دا شکار ہوئے بنا نہیں رہ سکدی۔ ایہہ اوسدی بد نصیبی اے کہ مرد عورت نوں اپنی شریک حیات سمجھن دی تھان جنسی آسودگی دا ذریعہ سمجھدا اے۔ ایہدے وچ وی کوئی شک نہیں کہ لذت دے سارے ذریعاں وچوں قدرت نے سب توں پُرسرت عمل جنسی عمل رکھیا اے۔ باشعورتوں باشعور انسان وی اپنی راحت دا سامان جنسی عمل نوں ای مندا اے۔ ایہدے لئی اوہ اپنی کمائی کدی بیوی تے کدی طوائف تے خرچ کردا اے۔ بھویں ماضی وچ زنانی دا کردار معاشیات تے تجارت وچ مضبوط سی۔ پر مرد دے کردار نے کدی وی اوہ مقام نہیں ہنڈایا جیہڑا عورتاں ہنڈا رہیاں نیں۔ ایتھوں تیک کہ لوڑ پین تے زنانیاں نوں قربان کرن توں وی ہتھ نہیں چلیا۔ ڈاکٹر مبارک علی اپنی کتاب ”تاریخ اور عورت“ وچ لکھدے نیں:

”ایک عرصے تک غلاموں کو دیوتاؤں پر قربان کر دیا جاتا تھا۔ اس کے بعد جانوروں کی قربانی دی جانے لگی اور اس قربانی میں عورت بھی شامل تھی۔“ (13)

دنیا دی ہر تہذیب نے عورت دی ذات نوں بطور انسان تسلیم کرن وچ بہت دیر کر دتی۔ کجھ تھاواں تے ہالی وی ایہہ نوں صرف اک جنس ای سمجھیا جاند اے۔

اج وی پنڈاں تھاواں تے شادی ویاہ دی روٹی پہلے مرداں نوں کھوائی جاندی اے۔ اوہناں توں کھان نوں جو بیج جاوے اوہ زانیاں نوں دے دتا جاند اے۔ مرداں دے روٹی کھان تے برتن دھون توں بعد دوبارہ لنگر لگن دا انتظار اج وی چپ کر کے کر دیاں نیں۔ اگست میل اک تھاویں لکھرا اے:

“Women is not a subject, she is an object. Which man uses and abuses as a thing is used and abused.”(14)

معاشرتی رویے بڑے پراثر ہوندے نیں۔ Social Laws نوں کوئی نہیں توڑ سکدا۔ سماجی رویاں نے سوانی نوں غلام، تابعدار، محکوم تے لاچار بنا دتا اے۔ مرد اک اجہی ذات جس نوں سارے اختیارات حاصل نیں۔ اوہ اپنے عشق معاشقے سرعام بیان کر سکدا اے۔ گھر وساں توں بعد وی دوجیاں زانیاں تے بری نگاہ رکھ سکدا اے۔ پر عورت لئی ایہہ گناہ دی حیثیت رکھدا اے۔ سرمایہ داری دے نظام نے عورت نوں بازار وچ ہوس دا نشانہ بنا کے کھلا دتا اے۔ مردانہ ضرورت دیاں شیواں نوں وچن لئی اشتہاراں وچ وی زانی دے کردار نوں ورتیا جا رہیا اے۔ میڈیا نے کوٹھیاں دے وجود نوں تے گھٹا دتا پر کال گرل دے وجود نوں جنمایا۔ عورت دا وجود عیاشی دا سامان بنا کے پیش کرنا شروع کر دتا زانی نوں لے کے روئے صدیاں توں سخت نیں۔ پرساؤنس انقلاب، صنعتی انقلاب، فرانس دا انقلاب، ڈارون دے نظریے تے نفسیات دے علم تے مارکس، روسو، فرانڈ، درکائیم تے جان اسٹارٹ مل دے فکری نظریاں نے سماجی روایتاں تے مذہبی پابندیاں نوں ساؤنس تے عقلی دلیلاں دی ہیہہ تے فردی آزادی برابری تے انصاف دی سیہان کرائی۔ پدري سري نظام اکوساہ وچ نہ قائم ہو یا سی تے نہ ای اکوساہ وچ ایہدے توں آزادی سوکھی اے۔ آپ عورت وی اپنے تے لگیاں پابندیاں توں مکتی نہیں چاہندی۔

سگوں ایہہ کہنا ٹھیک ہوئے گا کہ اوہ جاندی اوہ نہیں کہ اوہدے حق کیہ نیں۔ جے اوہ اپنے حقوں بارے جاندی ہوئے تاں مرد تے عورت دے آپسی تعلقات وی مضبوط ہو سکدے

نیں۔ ایس توں اڈ زنائی ذات دی ادھورتا تک سکدی اے۔ اوہدی خوشی، ذہنی سکون تے نشوونما ہو سکدی اے۔ انج سوانی نوں وی جنسی لوڑاں دے اظہار دی آزادی لہجہ سکدی اے۔ سماج وچ زنائیاں نال ہون والیاں زیادتیاں وچ جنسی کاروبار، زنا بالجبر، الزام تراشی، بچہ جمن یا نہ جمن دا فیصلہ، خاندانی منصوبہ بندی، مانع حمل، اسقاط حمل، مباشرت دے مسئلے وچ گھری زنائی چپ کر کے سانجھے سماج وچ اگلی جیوندی جا رہی اے۔ دسے گئے سارے مسئلے دے نال و نال پسند دا ویاہ وی اک اجیہا مسئلہ اے جیہدے تے زنائی کدے وی گل کرن دی جرأت نہیں کر سکدی جد کہ مرداں نوں پورا حق حاصل اے کہ اوہ جس مرضی موضوع تے جتھے مرضی بیٹھ کے گل کتھ کر سکد اے۔ جان تے کھیڈ کے بچہ پیدا کرن والی ماں دا اوہدی پہچان نال کوئی لینا دینا نہیں۔ نو مہینے دی اذیت سہن والی زنائی موت نوں ہتھ لا کے بچہ جمدی اے پر سماج وچ اوس بچے دی پہچان وچ ماں دا کوئی کردار سامنے نہیں آوندا۔ ایہہ اوہ مسئلے نہیں جیہناں تے ناری واد Feminist غور کرن دا مطالبہ کردے نیں۔

سوانی نوں سماج جیہڑی تکتی راہیں نکدا اے اوہ آپ اپنے آپ نوں سماج وچ کیہڑی تھاویں ویکھدی اے۔ ایہہ اک Social Issue اے جیہدے وچ اوہ صدیاں توں جکڑی ہوئی اے۔ ایس تنگ نظری نے زنائی نوں معاشی طور تے (خود کفالت) خود مختار (خود کفیل) ہون دا صدا دتا اے۔ انج زنائی حیاتی دے ہر شعبے وچ سو فیصد نیں بھادیں نہیں پر کجھ نہ کجھ سانجھ ضرور پارہی اے۔

انج پاکستان نوں ہندوستان توں وکھ ہویاں 78 سال ہو گئے نیں پر ساڈی سماجی تہذیب، سماجی رکھ رکھاؤ تے انج وی سانجھی پر چھائی وکھالی دیندی اے۔ گھر داری ہوئے یا کاروبار زنائیاں انج وی کجھ سماجی حدیں دیاں پابند نیں۔ آزادی دے حوالے نال کشن سنگھ اپنی کتاب ”آزاد عورت“ وچ لکھدے نیں:

”سماجی نظام جے آزادی دیوے گا تاں کل نوں دیوے گا۔ جے نہیں دیوے گا تاں سب ای غلام رہن گے (مایا دے نظام وچ آزاد صرف اوہ بندے ای ہوندے نیں) بندے دی آزادی اکھنڈ اے۔ کل دی تے جی دی آزادی اکو چیز دے دو پہلو نیں۔ ادھا سماج آزاد تے ادھا غلام ممکن ای نہیں۔“ (15)

سماج اخلاقی قدراں تے نربھئے کردا اے جد لوک اخلاقی قدراں دا خیال کردے نیں

تے مرد تے عورت دا دکھیڑا کیوں کر دے نیں۔ تعلیم دا حق صرف مُنڈے نوں اے کڑیاں ایس حق لئی جنگ لڑن گیاں جے جت جاوون تاں اوہ پڑھنے پے سکدیاں جے ہار جاوون تاں چولہا چونکا مقدر۔ جد کہ مرد پڑھ لکھ کے دی روشن خیال نہیں ہو سکے۔

مبارک علی اپنی کتاب ”پاکستانی معاشرہ“ لکھدے نیں:
 ”اگرچے تعلیم کا مقصد روشن خیالی اور آگہی پیدا کرنا ہے مگر اس تعلیم کو جب حکمران ادارے اپنے مقصد کے لیے استعمال کرتے ہیں تو ایسا نصاب ترتیب دیتے ہیں کہ وہ لوگوں کو تنگ نظر، انتہا پسند اور روایت پسند بناتا ہے۔“ (16)

سماجی رویے دوہرا معیار رکھدے نیں۔ مرداں لئی ہورتے عورتاں لئی دکھ۔ سماج ہے کیہ ایہدا مطلب کیہ اے جیہدے گھیرے زنانی لئی تنگ تے مرداں لئی کھلے نیں۔ سماج جیہڑا انگریزی لفظ Society دا ترجمہ اے۔

Wikipedia ایہدے بارے اچ لکھدا اے:

“A society is a body of individuals outlined by the bounds of functional interdependence, possibly comprising characteristics such as national or cultural identity, social solidarity Language.” (17)

اچ دے دور وچ عورت دا سماجی کردار تے ماضی نوں پھر ولدیاں عورت دی سماجی سانجھ دا دکھیڑا کرینے تاں ایس گل وچ کوئی شک نہیں کہ زنانی صدیاں توں سانجھی مشقت کردی آرہی اے پر تاریخ وچ اوہدیاں سانجھاں دا ذکر اُچ نہیں لیکھدا جیویں اوہ سانجھ پاندی رہی۔ ایس بارے ڈاکٹر مبارک علی اپنی کتاب ”تاریخ اور عورت“ وچ اچ لکھدے نیں:
 ”میری تاریخ کی کتابیں جھوٹ بولتی ہیں، وہ کہتی ہیں کہ میرا وجود نہیں تھا۔ تاریخ میں عورت کا وجود تو ہے مگر اس کا وہ وجود ہے جو مرد نے تشکیل دیا ہے۔ ک یوں کہ ہماری پوری تاریخ مردوں کی تاریخ ہے عورتوں کی نہیں۔“ (18)

لکھتی دور دے شروع ہوندیاں ای انسانی معاشرے تے مرداں دا حکم چلنا شروع ہو گیا سی تے زنانی دی سماجی حیثیت گھٹ ہو گئی سی۔ زنانی مرداں دے برابر نہیں رہی سی۔ ایس نظام

نے مرداں لئی سماج آسان تے زنانیاں لئی اوکھا کر دتا سی۔ اوہ زنانیاں نوں اپنے فائداں لئی قربان کرن لگ گیا سی۔ تاہیں اج زانی سماج وچ مرداں وانگ قابل عزت تے کسے رتے تے گھٹ ای دکھالی دیندی اے۔ پدرشاہی نظام قائم ہوندا ای عورت دی سرپرستی تے دور دی گل اوہنوں شریک حیات دی تھاں ذاتی ملکیت سمجھیا جاوے لگا۔ ایس توں اڈ اوہ بچے جمن دا کارن منی جان لگی۔ زانی نوں ڈک کے رکھن لئی اوہنوں سیتا، ساوتری گھردی لکشمی تے جنت دی حور آکھیا گیا۔ دو بے پاسے شاعراں اوس دے حسن دے قصیدے پڑھے۔ اوہدے جسم دے پرزے پرزے نوں اپنی شاعری وچ بیان کردیاں اپنی نفسیاتی تسکین کیتی۔ مرد نے اپنی ذہنی تسکین لئی خاوند دے روپ وچ مجازی خدا دارتہ گھڑ لیا۔ خدائی درجے تے پٹھدیاں اپنی خدمت، فرمانبرداری تے حکمرانی لئی حیاتی دے اخیر تیک زانی نوں اپنا محکوم سمجھدا رہیا۔

ہندوواں تے اخیر ای کردتی جد مرد دی موت تے زانی نوں اوس دے نال ستی ہوون دا رواج پایا۔ ل زانی کدی پیو دی پگ تے بھراواں دی عزت دی راکھی بٹھائی گئی تے کدی اوہدی اپنی ذات نوں نازک گرداندیاں اوہنوں چار دیواری وچ قید کیتا گیا۔

سکھ مذہب وچ مرداں نوں راکھی بن کے اپنا راکھا بناوندی رہی۔ ماں دے روپ وچ اپنیاں سدھراں تیاگدی رہی۔ ہوی ہولی ویلے دی بٹھرنے اوہنوں اک ذلیل شے دی تھوئیں لیا کھلاریا۔ ایقوں تیک کہ ڈھور ڈنگراں وانگ اوہنوں اک کھوٹی توں دو جی کھوٹی بنھ کے رکھن دا رواج ٹر پیا۔

ورھیاں پہلاں جدوں مرد نے منصب، طاقت، حکمرانی نوں اپنایا تے اوہنوں رشتیاں دی راکھی بٹھایا تے اوہنوں اپنی طاقت تے وڈیائی دا احساس ہويا۔ ایس احساس نے اوہنوں لفظ دھی نال نفرت کروا دتی۔ انج دھی جمدیاں ای ذن کیتی جاوے لگی۔ ایہدوں بعد مذہب دا دور پرچلت ہويا جوں جوں مذہب نے زانی دے گھیرے تنگ کیتے اوہ گھر وچ رہن والی پھکی تے بے رنگ ہوندی گئی۔ دو بے پاسے اجیہیاں سوانیاں جیہناں دے سرتے مرد دا پہرا نہیں سی اوہ اپنا ڈھڈ بھرن لئی بازار وچ آگئی جتھے مردنوں ساریاں سہولتاں لبھدیاں سن تے اوہ زانی نوں قید کر کے آپ رنگین مزاج ہوندا گیا۔ انج کوٹھیاں دا وجود سامنے آیا جیہڑیاں مرداں دے دم نال ای آباد ہوون لگیاں سن۔ دو بے پاسے غیرت دے نال تے زنانیاں قتل ہون لگیاں جیہنوں قنون نے وی جائز منیا۔ انسانی حیاتی روایتاں دی چھاویں پنگردی اے۔ رویے ساڈے سماج وچ پرچلت ہوندے نیں۔ رسماں، ریتاں تے ویلے نال پنگردیاں تے بدلدیاں رہندیاں نیں۔ ایہہ

رہماں تے ریتاں سماج اپنے قانون دے تحت بناوندا اے۔ کدے کدے ایہہ قانون ملکی تے مذہبی قانوناں توں باہر ہوندے نیں۔ کیوں جے سماجی قانون ان لکھتے ہوندے نیں۔ ایس کر کے ایہناں تے کوئی قانونی چارہ جوئی وی نہیں کیتی جاسکدی۔ معاشرہ ایہناں نوں دلوں منوں قبول کر لیندا اے تے آون والیاں نسلاں نوں گڑھتی وچ گھول کے پلا دتے جاندے نیں۔ ایہہ سماجی قانون معاشرے دی مانتا بن جاندے نیں جیہناں نوں منیا بنا کوئی چارہ نہیں ہوندا۔ ایہہ رواج تے ریتاں دیاں سختیاں بوہتیاں زنانیاں لئی ہوندیاں نیں۔ ستھری ہانڈی پک جائے تاں اوہ مرداں لئی ہوندی اے۔ گڑی مُنڈے دی خوراک وچ فرق رکھیا جاند اے۔ گڑی مُنڈے دی تعلیم وچ فرق رکھیا جاند اے۔ گڑی توں کسے مسئلے وچ صلاح دی سانجھ نہیں پوائی جاندی۔ پلوٹھی دی اولاد زینہ ای ہونی چاہیدی اے۔ گڑیاں وال نہیں کٹواسکدیاں۔ ایہہ اوہ Grass root لیول دے مسئلے نیں جیہناں توں اگے وڈے مسئلے اُسر دے نیں۔

ملکہ وکٹوریہ 1882ء دے دور وچ برطانیہ تیک وچ زنانیاں گھراں وچ ڈک کے رکھیاں جاندیاں رہیاں نیں۔ بی بی سی 15 نومبر 2019ء دی رپورٹ وچ Lynn Abrams By لکھدے نیں:

“During the reign of Queen Victoria, a women’s place was considered to be in the home. Then the mood changed, as chairitable mission began to extend the Female rrole of sesuice, and Victoliam Femimism began to employ as a potent political focse.” (19)

اج مغرب دی عورت انسان دی قدرتی سطح اتے جیوندی اے۔ اوہدیاں لوڑاں تھوڑاں وی مردوانگ نیں۔ اوہ جس بندے نوں پسند کرن اگانہہ ودھ کے زمانے دی پرواہ کیتیاں بنا اپنی حیاتی داسا تھی بنا لین دی جرأت رکھدیاں نیں فیر بھاویں مرداسمان توں اُتریا ہوئے یا کوڑیاں دے بھاء وکدا ہوئے جے اوہدے دل نوں نہیں بھایا تے اوہنے وگاہ کے وٹے وانگ سٹ دینا اے۔ پرساڈی رہتل ایس گل دی کدی اجازت نہیں دیندی نہ ای سادی زنانی داضمیراوس نوں ہلونا دیندا اے کہ اوہ کھل کے کسے دی چاہ دا اظہار کرے۔ ایس نکی جیہی حیاتی وچ زنانیاں نوں وی رج کے خوش ہوون دا حق اے۔

اج پاکستان نوں ہندوستان توں وکھ ہویاں 78 سال ہو گئے نیں پرساڈی معاشرت، تہذیب، سماجی رکھ رکھاؤ تے اے وی سانجھی پرچھائی موجود اے۔ گھر داری ہوئے یا کاروباری

ماحول زنائیاں اچ وی کچھ سماجی حدوں دی پابندی لئی مجبور نیں۔ عورت حسین اے، نازک اے، ذہین اے۔ حیاتی دے ہر شعبے وچ دکھالی دیندی اے پر حالی وی صدیاں تیک مردی برابری نہیں کر سکدی۔ مردی ذات اجوکی بیہ آپ زنائی نے رکھی اے۔ ہن بھویں موڈھے نال موڈھا جوڑ کے وی ٹردی رہے اوہ کدی مرد نہیں بن سکدی۔ اوہ جنے وی حق حاصل کر لوے جنوں وی منزلاں طے کر لوے پدر شاہی نظام توں مکتی حاصل نہیں کر سکدی۔ ایسے نظام دے ہتھوں اپنی ہوندنوں وانجھیاں نیں۔

گھروں باہر نکلن والی زنائی دا اکھاں نال ایکسریز کرنا کوئی انوکھی گل نہیں اے۔ اوہناں نوں آزادی کہنا، لنگھدی جاندی انجان عورت بارے ٹیوے لانا، اوہدی چال، اوہدے لباس توں اوہدے کردار دا نہ صرف ٹیوالانا سگوں آپس وچ چسکے لے کے اوہناں نوں اپنی گل کتھ دا موضوع بناونا عام جیہی گل اے۔

جتھے زنائی روزی کماون لئی جائے اوہدے کم کار دی تھویں سنگی مرد اوہناں نال انج دا سبھا رکھدے نیں کہ اوہ وچ دے کپڑے مردوں نوں پر چاون لئی پاوندیاں نیں نہ کہ اپنی شخصیت دے نکھار تے اپنی تہذیب تے رکھ رکھاؤ لئی سماج وچ عورتاں نوں لے کے تنگ نظریات Dawn Lahore Monday November 25, 2024 نوں سندھ وچ ہوون والی کانفرنس وچ زنائی نال ہوون والے اتیاچار دی روک تھام لئی عورت مارچ منعقد ہوئی جیہدے وچ Transgender نے سٹیج تے نچ کے عورتاں دی آزادی دی منگ کیتی۔ اصل وچ گھریلو تشدد دی روک تھام لئی لوکائی نوں جانکاری دینا مقصدی۔ اخبار دی سرخی کجھ سنج سی:

“Call to enact law to end all forms of violence against women.” (20)

اوسے سیمینار وچ HRCP دی چیئر مین نے HBWWF ولوں منعقد کیتے سیمینار وچ

عورتاں دے حق لئی جو منگ کیتی اوس نوں Dawn دے رپورٹر نے انج لکھیا:

“HBWWF bold seminar to morle international

Day for the Elimination of violence against women.

- Role of women louded in resisting out horetarianism, aduocating for democracy and equality.

- Speakers demand end to discriminatory Laws.

Setting up of anti-harassment bodies at work place.”(21)

زنائیاں توں بے سماجی برائیاں ہو روی و دھدھیاں جا رہیاں نیں۔ گڑیاں نوں لے سماجی سوچ دے نترویں انگ کجھ انج نیں:

گڑی جم پوے تے دُوروں دُوروں دوست تے رشتے دار مبارک دی تھاویں افسوس کرن آوندے نیں۔

اپروں تھلی دوتن دھیاں جم پوَن تاں ماں دا کردار منحوس منیا جاندا اے۔

گڑی دی تعلیم ضروری نہیں سمجھی جاندی۔

گڑی مُنڈے دی خوراک وچ فرق رکھیا جاندا اے جد کہ دوہاں دی ودھن پھلن دی عمر اکو ہوندى اے سگوں گڑی نے کل نوں بچے جنمے ہوندے نیں بے صحت مند ماں ہوئے گی تاں ہی اگلی نسل صحت مند ہوئے گی۔

گھر وچ رہندیاں گھر دے مسئلیاں وچ مشورہ تیک نہیں دے سگدی۔

جائیداد دی ونڈ ویلے پچھیا جاندا اے کہ بھرا رکھنے نیں یا جائیداد؟ جائیداد دی تھاویں جیہڑے دے کے مگروں لاہ دتی جاندی اے۔

طلاق یافتہ زنانی منحوس مٹی جاندی اے ویاہ شادی دیاں رسماں وچ اگے ہو کے حصہ نہیں لے سگدی ایتھوں تیک کہ اوہ گڑیاں وی منحوس منیاں جاندیاں نیں جیہناں دا ویاہ نہ ہو یا ہوئے۔

کالی گڑی کنے وی مانتا یاں ڈھوئی نہیں ہوندى جد کہ مُنڈے دا صرف کماؤ ہونا کافی ہوندا اے تے کدے کدے اوہ وی ضروری نہیں۔ بس مُنڈے دا مُنڈا ہونا کافی منیا جاندا اے۔

رشتہ لبھن لگیاں گڑی دے دند گنے جاندے نیں جیویں ویاہ نہ کرنا ہوئے اللہ دی خوشنودی لئی قربانی دا جانور لبھیا جا رہیا ہوئے۔

آزادی نال سفر نہیں کر سگدیاں، رات براتے گھروں باہر نہیں نکل سگدیاں۔ چھوٹا موٹا ٹھیلا لا کے کاروبار نہیں کر سگدیاں۔

علاج لئی کلیاں ہسپتال وی نہیں جاسگدیاں۔

دھی جم پوے تاں بیونوں شرم آوندی اے۔ بعض ویلے اعلان ای نہیں کیتا جاندا کہ کیہ جم پیا اے۔

پنجاہ فیصد طلاقاں دھی جم پین تے ہوندیاں نیں۔

“The estimated risk in bottom panel come from studies that sample parents at a single point in time, and compare the lileehood that their first marriage has caded of they had a firstbosn daughter uesus a firstboon son.”(22)

تھانے رپٹ درج کروان نہیں جاسکد یاں۔

حق تے ہوندیاں ہویاں اپنا مقدمہ آپ نہیں لڑسکد یاں جے اوہ کسے سوال دا جواب دے پین تے زبان دراز عورت دے القاباں نال بلائیاں جاندیاں نیں۔ سماج دے سخت قانونوں وچ پلدی ودھدی دھی اچ اپنی شناخت لئی رچھی ہوئی اے۔ اوہ پڑھ رہی اے تے جہالت دے ہمیریاں وچوں نکل کے اپنی پہچان بنا رہی اے۔ مرد چونکہ اپنی فطری برتری توں کدی وی کچھے ہو کے زنانی دا ساتھ دین نوں تیار نہیں ایس کر کے اوہنوں اپنے برابر دی مخلوق منن تے وی تیار نہیں۔ بھاویں ویہہ فیصد زنانیاں عملی زندگی دے ہر شعبے وچ دکھائی دے رہیاں نیں۔ اچ وی ایہناں نوں اپنے ناں نال نہیں بلایا جاندا۔ جیویں ویاہ توں بعد اپنے شوہر دے نال نال تے ویاہ توں پہلاں اپنے پیو دے نال نال پہچانیاں جاندیاں نیں۔ ایس عام سوچ نوں غلط ثابت کیتا جائے کہ زنانی محض اک مظلوم تے وچاری ہستی اے جیہڑی قابل رحم اے تے جس نوں ہمدردی دی لوڑ اے۔ ایس حقیقت نوں وی سامنے لیا وندا جائے کہ زنانی بے حد مضبوط، مستقل مزاج، نڈر، بہادر تے دلیر ہوندی اے جیہڑی گھر دے اندر ای نہیں سگوں گھروں باہر عملی زندگی وچ وی دلیری دے کارنامے سرانجام دتے نیں تے ہوو وی دے سکدی اے۔ تشدد دا شکار نہ کیتا جائے۔ اجو کے دور وچ مرد تے عورت دے وچکار کشیدگی تے تشدد دیاں وجوہات دا تجزیہ کیتا جائے۔ ایہہ تجزیہ موجودہ دور دی سماجی، سیاسی تے ثقافتی تبدیلیاں نوں سامنے رکھ کے کیتا جائے۔ عورتاں صبر، قناعت، چپ دا درس دین دے نال نال اوہناں دی ہوند نوں وی منیا جائے جے اوہ حیاتی دیاں اوکھائیاں وچ سانجھ پاسکدیاں نیں تے عزت وچ وی اوہناں دا ونا ای حق اے۔

حوالے:

- * Ph.D Scholar, GC University, Lahore.
- ** Assistant Professor, Department of Punjabi, GC University, Lahore.
- 1- Saeed Abdullah- Culture ka Masla (Lahore: Sang-e-Meel Publications, 2001)10.
- 2- Modoodi, Syed Aboulala- Parda (Lahore: Islamic Publications, S.N)206
- 3- Modoodi, Syed Aboulala- Islami Riyasat (Lahore: Islamic Publications S.N)539
- 4- Shams Peer Zadah (motrajm) Al-Halal-wa-Al-Haram Fisalam, Yousuf Alqroozvi (Sultan Alfaqr Publications, 2015)271
- 5- Darpook [http:// www. rekhta. org, stories](http://www.rekhta.org/stories), Saadat Hussan Manto
- 6- Muhammad Rawas Qillah jee Sadiq Qanih, Muajm alantah (I d a r a Al-Quran Islamia)18.
- 7- Kishwar Naheed- Aurat Zubaan, Khalq se Zuban-e-Haal Tak (Lahore: Sang-e-Meel Publications, 2000)18.
- 8- Zahida Hina- Aurat Zindagi ka Zindaan (Lahore: Alsmad Publications, 2004)209.
- 9- Prof. Kashan Singh- Azad Aurat ‘The Liberated women’ Maqsood Saqib (Mutrajm), (Lahore: Sochait Kitaab Ghar, 2005)2.
- 10- As Above, P-8.
- 11- Kishwar Naheed- Aurat Zubaan Khalq se Zuban-e-Haal Tak, P-9.
- 12- Zahida Hina- Aurat Zindagi ka Zindaan, P-10 .
- 13- Dr. Mubarak Ali- Tareekh aur Aurat (Lahore: Tareekh Publications, 2010)12.
- 14- <https://www.quora.com/>/n.ourh....>
- 15- Prof. Kashan Singh- Azad Aurat ‘The Liberated women’ Maqsood Saqib (Mutrajm), P-10.
- 16- Dr. Mubarak Ali- Tareekh aur Aurat, P-53 .
- 17- <https://www.enwikipedia.org/wiki/society> ibid.
- 18- Dr. Mubarak Ali- Tareekh aur Aurat, P-10

19. <https://www.bbc.co.uk/history/11,15,2019>.
20. Dawn Lahore Monday, November, 25, 2024.
21. Dawn Lahore Monday, November, 25, 2024.
22. <https://www.pmc.ncbi.nlm.nih.gov>